

วิถีชีวิตไทดำ: อัตลักษณ์บนฐานการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน

Thi Dam way of life : Identity based on community culture development

วาสนา อัจฉลิกธรม¹, รัชฎากร วินิจกุล²

บทคัดย่อ

ชุมชนไทดำบ้านวังน้ำ คืออัตลักษณ์ของการนำแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมาบริหารพัฒนาภายใต้ภูมิปัญญาสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม ในการนำมาจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือเรียกว่า “ปัญญาปฏิบัติ” ของคนในชุมชนที่มีศักยภาพ โดยรู้ปัญหา รู้ตัวตน รู้ปัญญา จัดการและสร้างโอกาสให้กับตนเองในฐานะพลเมืองที่เป็นกำลังของท้องถิ่นจากแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองพัฒนาให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองและสร้างความยั่งยืนในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: วัฒนธรรมชุมชน, ชุมชนไทดำ

Abstract

Tai Dam Community, Ban Wang Nam It is the identity of the concept of community culture and development under the wisdom to create participation with all sectors including government, civil society. In bringing cultural tourism or called “Wisdom and action” of people in the community who have the potential by knowing problems, knowing themselves, knowing wisdom, managing and creating opportunities for themselves as a local force of citizens from the concept of public administration. To develop their own local pride and continue to build sustainability today and in the future.

Keywords: Community culture, Tai Dam Community

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ใน 4 ประเทศ คือ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และประเทศไทย (สุธี จันทศรี, 2561) ไทดำ มีชื่อเรียกต่างกัน ทั้งนี้จากสารานุกรมไทยคำล้าค่าของกลุ่มนักศึกษา โครงการเรียนรู้ร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชน กล่าวถึงไทดำไว้ว่า ไทดำหรือไตดำ (Tai Dam, Black Tai) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ผู้ไทยดำ ไทยทรงดำ โข่ง ลาวโข่ง ไทยโข่งจะ เรียกอย่างไรคงไม่ผิด เพราะเป็นที่เข้าใจถึงกลุ่มชนเดียวกัน กลุ่มชนชาวไทยดำมีชื่อเรียกตนเองว่า "ไต" - ผู้ไต - ผู้ไตดำ (หรือไทยดำ) ความหมายของคำว่า "ไต" คือ กลุ่มชาติพันธุ์คนไทยสาขาหนึ่งที่มีความเป็นอิสระ คำว่า "ดำ" หมายถึงการแต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มสีดำ ชื่อเรียกขานในนาม "ไทยดำ" จึงมีความหมายโดยรวมว่ากลุ่มชาติพันธุ์คนไทย (มนู อุทุมเวช, 2548) ซึ่งถิ่นฐานเดิมของไทดำ อยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ดังที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองลาวว่า “เมืองที่พวกผู้ไทดำอยู่นั้น คือเมืองแกงหนึ่ง เมืองควายหนึ่ง เมืองตุงหนึ่ง เมืองม่วยหนึ่ง เมืองลาหนึ่ง เมืองโมะหนึ่ง เมืองหวัดหนึ่ง เมืองซางหนึ่ง รวมเป็น 8 เมือง เมืองผู้ไทขาว 4 เมือง ผู้ไทดำ 8 เมือง เป็น 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองผู้ไท บัดนี้เรียกสิบสองจุไทย (พระมหามนตรี ขนติสาร, 2538) ปัจจุบันคือ จังหวัดเดียนเบียนฟู อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือแคว้นล้านช้าง ทิศเหนือติดกับ

¹⁻² อาจารย์ ดร. โปรแกรมมิวิชาธิรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีนและเชียงขวาง ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และทางตอนเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามอพยพมาตั้งถิ่นฐานในเขตสยามหรือราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่สมัยธนบุรี จนเรื่อยมาถึงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 5 คำเรียก “ผู้ไทดำ” มาจากชุดที่ชาวไทดำนิยมสวมใส่เสื้อและกางเกงสีดำ ซึ่งกางเกงที่ชาวไทยดำสวมนี้ จะเรียกว่า “ซ่ง” แล้วจึงเพี้ยนเป็น “ทรง” ในภายหลังเกิดเป็นชื่อเรียกว่า “ไททรงดำ” ขณะที่บางแห่งเรียกว่า “ลาวทรงดำ” เนื่องจากเข้าใจผิดคิดว่าชาวผู้ไทดำเป็นชาวลาวที่อพยพลงมาในคราวเดียวกัน จึงเรียกเพี้ยนไปอีกว่า “ลาวโซ่ง” ไม่ว่าใครจะเรียกอย่างไร ล้วนเป็น “ผู้ไทดำ” (วิถีไทยดำบ้านนาป่าหนาด, 2561) โดยคนไทดำมีความเชื่อเรื่อง “แกน” และผีบรรพบุรุษ ประวัติศาสตร์การเข้ามาของไทดำ ถูกกวาดต้อนและอพยพเข้าสู่ราชอาณาจักรไทย 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พุทธศักราช 2322 เกิดขึ้นจากเจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้หมั้นพระบรมเดชาชนาภาพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพไปเวียงจันทน์ ได้รวบรวมครอบครัวของชาวเวียงจันทน์มาอยู่ในไทยพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าให้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่ จังหวัดสระบุรี จังหวัดราชบุรี และจังหวัดจันทบุรี

ครั้งที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 พระองค์ทรงรวบรวมครอบครัว ลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวเวียงมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยมีสาเหตุเมืองแกลง เมืองพวน แข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ยกกองทัพไปได้ ลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวเวียง ลงมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยที่กรุงเทพมหานคร ทรงโปรดเกล้าให้ลาวเวียงไปอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ส่วนลาวพวนไปอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี และลาวโซ่งมาอยู่ที่หมู่บ้านหนองเสา หรือ หนองลาว (หนองปรัง) ตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี

ครั้งที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2369 – 2371 เจ้านุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ทำการก่อกบฏต่อประเทศสยาม สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ยกกองทัพไปปราบเมืองแกลง ได้รวบรวมครอบครัวลาวโซ่งมาไว้ที่จังหวัดเพชรบุรี ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม เนื่องจากลาวโซ่งอาศัยอยู่ที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง แต่บริเวณนั้นเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง ลาวโซ่งไม่เคยชินกับความเป็นอยู่แบบนี้ จึงอพยพมาในอำเภอยะโฮย เพราะลักษณะภูมิประเทศคล้ายเมืองแกลง มีทั้งป่า ภูเขา ลำห้วย จึงได้ตั้งบ้านเรือนหนาแน่นที่สุด ที่ตำบลหนองปรัง ตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลทับคาง ลาวโซ่งรุ่นเก่ายังไม่ลืมถิ่นฐานบ้านเดิม มีความปรารถนาจะกลับไปบ้านเกิดของตน เมื่อเดินทางไปนานๆ มีคนเจ็บคนตายไปเรื่อยๆ หลายคน พวกเขาไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ เพราะไม่ทราบถิ่นฐานบ้านเกิดจึงตั้งหลักอาศัยอยู่บริเวณนั้น ได้แก่ จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร (ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเยโฮย จังหวัดเพชรบุรี, 2561)

ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านวังน้ำ-ไทดำ จังหวัดกำแพงเพชร

การตั้งถิ่นฐาน

บ้านวังน้ำก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2492 เป็นชุมชนใหญ่โดยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายแอและเป็นผู้ใหญ่คนแรกที่เป็นชาวไทยทรงดำอพยพย้ายมาจากนครสวรรค์ สุพรรณบุรี นครปฐม มาอาศัยตั้งที่อยู่อาศัยบ้านเรือนอยู่ริม 2 ฝั่งคลองวังน้ำ ในอดีตจากประวัติศาสตร์ไทดำมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตนอย่างไร ชุมชนบ้านวังน้ำยังคงรักษาและสะท้อนความหมายทางวัฒนธรรมที่เรียบง่ายผ่านบริบทของมรดกทางวัฒนธรรมตามแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีในอดีตเสมอ ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน เรียกว่า เรือนกระดองเต่าที่มีการใช้วัสดุง่าย ๆ ภายในท้องถิ่น หลังคาและปีกนกหัวท้ายบ้านลากยาวลงมาเสมอกัน หลังคาบ้านมีลักษณะโค้งเป็นกระโจมมุงด้วยหญ้าคายาวคลุมลงมาเสมอฟันเรือนคลุมผ้าบ้านรอบทุกด้าน เป็นแบบหลังคาเต่าและแบบลาดตวบเป็นมนกลม ยอดจั่วบนหลังคา มีการประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควาง เรียกว่า “ขอกูด” แบ่งตามฐานะและตระกูล ใต้ถุนบ้านจะสูงโล่งกว้างใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ บันไดบ้านทอด ขึ้น-ลง สองทาง คือด้านกว้าง

สำหรับผู้ชาย ด้านงานสำหรับผู้หญิง ภายในตัวบ้านเปิดโล่ง มีการจัดแบ่งเป็นส่วนบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาว ก่อนขึ้นไปอยู่จะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ก่อนเสมอ ชุมชนบ้านวังน้ำได้มีวิถีชีวิตไทดำเป็นอัตลักษณ์ ที่สืบทอดอย่างยาวนาน ตั้งแต่การแต่งกาย ภาษาพูดภาษาเขียน อาหารถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม รักษาความเป็นสังคมชนบท รายได้หลักเกิดจากผลผลิตจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้สังคมการดำรงวิถีชีวิตยังคงยึดโยงอยู่กับประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน เห็นได้จากการมีการบริหารจัดการในรูปแบบคุ้ม ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ การรักษาและนำมาปฏิบัติด้วยการนำวัฒนธรรมชุมชนไทดำมาสร้างฐานการพัฒนา และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนในชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการหมุนนำตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยยึดอัตลักษณ์ของวิถีชุมชนบ้านวังน้ำที่เป็นวิถีทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ที่เรียกว่า “วิถีไทดำ” หรือภาษาไทดำที่เป็นคำทักทายชุมชนบ้านวังน้ำมีความภาคภูมิใจในการกล่าวต้อนรับ ด้วยความรักและภาคภูมิใจเสมอมา กล่าวคือ “วิถีไทดำ ดีแต่แล้ (ดีที่สุด)”

ภาพที่ 1 การแต่งกายของชาวไทดำ บ้านวังน้ำ ต.วังยาง อ.คลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร (ศูนย์วัฒนธรรมไทยดำบ้านวังน้ำ, 2561)

การเรียนรู้วิถีชีวิตคนไทดำที่ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ บ้านวังน้ำ จังหวัดกำแพงเพชร ผ่านมรดกวัฒนธรรมที่รับสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วรุ่นของชาวไทดำ ไม่ว่าจะเป็นตุ้มนกตุ้มหนู หรือดอกไม้ไทดำ เรียกอีกอย่างว่า “หัวใจไทดำ” รวมถึงการเข้าร่วมวง “ฟ้อนแคน เล่นกอน” กับชาวไทดำ เป็นอีกวิถีทางหนึ่งที่จะทำความเข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังไว้ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชาวไทดำ

ภาพที่ 2 ภาพตุ้มนกตุ้มหนู (ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ, 2561)

ความสัมพันธ์ทางสังคม เครือญาติและการปกครอง

สังคมของคนในหมู่บ้านวังน้ำ คนในหมู่บ้านมักปลูกสร้างบ้านเรือนติดต่อกันระหว่างญาติพี่น้องอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความรักสามัคคีกันระหว่างเครือญาติ ครอบครัวมีความอบอุ่น ประกอบกับคงรักษาความเป็นสังคมชนบทที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ในแบบฉบับของคนไทดำ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำใจเอื้ออาทร แบ่งปันกันอยู่เสมอ

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัด มีโรงเรียน ชาวบ้านจะทำบุญทุกวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การแต่งกาย ผู้หญิงจะนุ่งซิ่น ปัจจุบันแต่งกายตามสมัยนิยม เรียบร้อย ชาวบ้านวังน้ำจะมีประเพณี “ไทดำ” ซึ่งชาวบ้านจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านเป็น “ไทดำ” เน้นพิธีการไว้ผีบรรพบุรุษ ไหว้ผีเรือนตามความเชื่อประเพณีพิธีกรรม เป็นที่มาของคำขวัญและสโลแกนว่า “อยู่ช้าอยู่ดี สาวงามวังน้ำแล เผยแพร่ประเพณี เลี้ยงผีเสนเรือน” จะทำให้อยู่ดีมีสุข เจริญก้าวหน้าทางการงานและอาชีพ ด้วยเพราะการเชื่อมประสานประเพณี จนเกิดจิตสำนึกรักในชุมชน ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความรักสามัคคี เสียสละเพื่อส่วนรวม จากการรักและหวงแหนความเป็นตัวตน อัตลักษณ์ท้องถิ่น วิถีไทดำของชุมชนที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งกาย ภาษาไทดำ อาหารพื้นถิ่น ที่สืบทอดสู่ลูกหลาน ด้วยการพัฒนาเรียนรู้ของคนในชุมชน แหล่งเรียนรู้ที่เด่นเป็นรูปธรรมและโดดเด่นมากที่สุดของชาติพันธุ์ไทดำที่เป็นหนึ่งเดียวของกำแพงเพชร แห่งนี้จากการสร้างสรรค์ ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทดำเป็นแหล่งภูมิปัญญาวัฒนธรรมสืบสานประเพณีของชาวไทดำ การบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบคุ้มที่เข้มแข็ง รวม 9 คุ้ม คุ้มที่ 1 ไทยทรงดำ คุ้มที่ 2 เอกลักษณ์ไทย คุ้มที่ 3 อนุรักษ์ไทย คุ้มที่ 4 อนุรักษ์ธรรมชาติ คุ้มที่ 5 เอกภาพสร้างสรรค์ คุ้มที่ 6 ชาติไทยพัฒนา คุ้มที่ 7 เรือนไทย คุ้มที่ 8 บ้านทุ่งพัฒนา และคุ้มที่ 9 รวมมิตรพัฒนา

ภูมิปัญญา วัฒนธรรมชุมชนบ้านวังน้ำ

ด้วยความมีอัตลักษณ์ของชุมชน และการรักษาวัฒนธรรมของตนเองมายาวนาน ทำให้บ้านวังน้ำ มีการดำรงไว้ด้วยวัฒนธรรมของชุมชนที่ยึดโยงอยู่กับประเพณี จนเกิดการมีส่วนร่วมจนผลักดันให้เกิดการพัฒนาตนเองพึ่งตนเอง ด้วยวิถีไทดำ โดยใช้ความเป็นชาติพันธุ์ที่มีรากฐานการปลูกฝังอย่างต่อเนื่องให้กับเด็กและเยาวชน สืบทอดรุ่นต่อรุ่น จนทำให้เป็นชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ตามแผนการพัฒนาตามยุทธศาสตร์จังหวัดกำแพงเพชร แผนยุทธศาสตร์อำเภอ และยุทธศาสตร์ท้องถิ่น และบ้านวังน้ำก็ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ของหมู่บ้านในการขับเคลื่อนด้วยตนเองในแบบไม่เป็นทางการ ที่มีคณะกรรมการทำงานร่วมทำมาก่อน ที่ปัจจุบันได้เกิดการปฏิรูปท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปธรรมภายใต้กฎระเบียบของทางการ ผ่านแผนแม่บทท้องถิ่นจนเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านตามโครงสร้าง ทั้งนี้การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น

OTOP นวัตกรรม ทำให้เห็นว่าชุมชนบ้านวังน้ำ มีโครงสร้างแบ่งอำนาจหน้าที่ ผ่านคณะกรรมการของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นคณะกรรมการฯ ที่มาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชน โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ที่มีตัวแทนมาจากกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนได้ ส่วนเสียจากในชุมชน จากการประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2561 พร้อมทั้งมีการร่างกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือข้อตกลง ที่ใช้ในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมขึ้น โดยมีรายชื่อคณะกรรมการฯ ที่ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อรองรับแนวทางการพัฒนา ซึ่งยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานที่เหมาะสมได้ผ่านการสังเคราะห์ร่วมกัน และเห็นว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” จะเป็นจุดขาย การเสริมสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน และเห็นว่าการพัฒนาที่มาจากข้างใน คนในที่ใช้ประสบการณ์ สินค้าที่มีในชุมชน จากวิถีไทดำ วิถีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมร่วมที่เกิดจากความรักสามัคคี นั้น จะสามารถทำและสร้างประโยชน์ให้กับทุกคนได้นั้น คือ วัฒนธรรมไทดำ วัฒนธรรมบ้านวังน้ำ ยืนยันด้วยการกล่าวของแกนนำเยาวชนไทดำบ้านวังน้ำได้ว่า

“หนูเป็นหัวหน้ากลุ่มเด็กและเยาวชนไทดำ บ้านวังน้ำ ที่ยินดีและมีความสุขทุกครั้งที่ได้เข้าร่วมในการจัดงานประเพณี ในฐานะแกนนำเด็กและเยาวชนในการที่พอ ๆ แม่ ๆ ให้ความไว้วางใจที่ให้มาร่วมคิดร่วมทำเกือบทุกเรื่องในชุมชน วันนี้แม้โครงการที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ทรัพยากรในชุมชน อาจจะถูกลดทอนจากการเปิดชุมชนต้อนรับนักท่องเที่ยวในโครงการ แต่ไม่อาจทำให้คนในชุมชนลดทอนความรัก ความสามัคคีที่คนในชุมชน สร้างมาอย่างยาวนานหายไปจากบ้านวังน้ำได้ หนูรักชุมชนไทดำค่ะ” (ชนกนันท์ ชัยสงคราม, การสัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2561)

ชุมชนไทดำบ้านวังน้ำ สามารถเปรียบเทียบได้กับกลุ่มที่เป็นทั้งภาคประชาชน และกลุ่มประชาสังคม ที่ทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้วัฒนธรรมไทดำที่เกิดจากความสามัคคี ความรู้ความเข้าใจ จากการนำภูมิปัญญา มาสร้างสรรค์ ให้เกิดการจัดการภายใต้อัตลักษณ์ที่เกิดจากความรู้สึภาคภูมิใจ จากการทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี การมีส่วนร่วมทำงานกับทุกภาคส่วน ในการจัดการชุมชนท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยอาศัยความเป็นคนไทดำ ที่มีวัฒนธรรมของความเป็นมิตร ด้วยการเปิดใจพร้อมการปรับเปลี่ยนหรือการพัฒนาชุมชนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่ทิ้งความเป็นคนไทดำ ยังคงเดินทางประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ไม่สร้างความขัดแย้ง ยังคงดำรงวิถีของตนเองได้อย่างสวยงาม เพียงเพราะคนในชุมชนมองว่า เทศบาลตำบลวังยางที่เป็นตัวแทนของรัฐเอง ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร หรือพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ล้วนเป็นพี่น้องญาติสนิท มิตรสหาย ทำให้การทำงานมีความคล่องตัว จากการประสานงาน ซึ่งจะเห็นได้จากความสำเร็จ และปรากฏการณ์ ที่ได้จากการยกย่องเชิดชู และการศึกษา ดูงานตลอดทั้งปีขององค์กรท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรภาคประชาสังคม อย่างมากมายในพื้นที่วังน้ำแล้ว ในเรื่องของจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้ว ด้วยชุมชนมีภูมิปัญญาอันน่าสนใจในเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงหัตถกรรมวิถี การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นลำดับถัดไปของชุมชนในการวางแผนการพัฒนาต่อไป ภายใต้โครงการ OTOP นวัตกรรมนโยบายรัฐ ที่กำหนดด้วยชุมชน ย่อมเห็นได้ว่า โครงการนี้มีประโยชน์ร่วมกับทุกภาคส่วน “ผู้ให้เกียรติ พื้นที่ก็มอบรับ” จากโครงการของรัฐหลากหลายโครงการ การมีส่วนร่วมถูกกำหนดด้วยความเข้าใจของคนนอก และภาพรวมในระดับมหภาค หรือภาคราชการที่ “เห็นดีเห็นงาม” อยู่ฝ่ายเดียว การประเมินแม้ถูกปรับเปลี่ยนให้ “ประสิทธิภาพ” เป็นไปตามความต้องการของตัวชี้วัดตามตัวเลขเศรษฐกิจเป็นตัวนำ และกำหนดขึ้นโดยประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจในขั้นตอนสุดท้าย จนนำมาซึ่งการเปลี่ยนนโยบายเพื่อตอบสนองในทันที ทันใด หรือเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนมาเป็นเวลานานใน “วิถีชุมชน” ที่พูดกันมาตลอดเวลากว่า ที่คือวัฒนธรรมสังคมไทยที่ดั้งเดิม สมควรที่จะเดินตามแนวทางอันเป็นอัตลักษณ์ของสังคมไทย แต่กลับเป็นวิถีชุมชน ที่ถูกกำหนดสร้างโดยวิถี “ประชารัฐ” ที่ใช้รัฐเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หาใช้วิถีแห่งประชา ที่ประชาชนหรือชุมชนคือ อำนาจอธิปไตยสูงสุดของการบริหาร

จัดการบ้านเมือง โดยชุมชนไทดำบ้านวังน้ำ ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร นอกจากจะสะท้อนแนวคิด “รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง” ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมชุมชน มาเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนา และนำภูมิปัญญามาบริหารจัดการจัดการด้วยวิถีชุมชน คนชุมชน ที่เป็นพลเมืองในการเป็นกำลังของท้องถิ่น ด้วยการใช้ศักยภาพจากการรู้ตัวตน รู้ปัญหา จัดการปัญหาและสร้างโอกาสให้ตนเองไปพร้อมกับการพัฒนาไปพร้อมกันกับภาครัฐจะเห็นได้จากกิจกรรมโครงการที่ทำงานร่วมกันกับภาครัฐจนประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมในโครงการการส่งเสริมการท่องเที่ยว จัดการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารจัดการบ้านเมืองนำอยู่อย่างยั่งยืน เราจะเห็นได้ว่าโครงการนี้ของรัฐบาลมีเป้าหมายและส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ในการนำภูมิปัญญามาบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้จากประเพณีที่สะท้อนผ่านความหมายทางวัฒนธรรม ที่มีมาแต่ครั้งประวัติศาสตร์ชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทดำจากรุ่นสู่รุ่น การรักษาวินัยวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน ลูกหลาน ได้ซึมซับวิถีชีวิต โดยจะเห็นได้จากการมีส่วนร่วมในงานประเพณีต่าง ๆ โดยมีวัดวังน้ำสามัคคีและศูนย์วัฒนธรรมไทดำ เป็นสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นแหล่งรวบรวมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ใช้วิถีวัฒนธรรมไทดำ การแต่งกาย การพูดภาษาถิ่นของตน ภาษาไทดำ ที่มีภาษาพูด ภาษาเขียน พิธีเสนเรือน พิธีปาดตง งานหัตถกรรมการจักสานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทดำ อาทิ กะเหล็บ ปานเผื่อน การทอผ้า ทอเสื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่นหมอน้ำมัน หมอสุนไพร การทำอาหารพื้นถิ่น ปลาบั้งตบ กบปังอ้อ ผักจู้บ แกงหน่อไม้ส้ม เป็นต้น ความเชื่อ มีความเชื่อและนับถือศาลเจ้าพ่อตองอ่อน ซึ่งจะมีการไหว้ศาลในช่วงขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เพื่อความเป็นสิริมงคลปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน ถือเป็นประเพณีและความเชื่อของชุมชนที่ปฏิบัติสืบเนื่องตลอดการตั้งหมู่บ้าน เป็นนิมิตหมายที่ดีของการร่วมมือร่วมใจ และพินิจจากการที่รัฐยอมรับในศักยภาพของชุมชน จากอดีตคือหน่วยเล็กที่สุดของหน่วยการปกครอง และถูกกดทับด้วยความห่างไกลจากการเติบโตที่มีตัวชีวิตทางปัญญาด้วยความใหญ่โตของโครงสร้าง และอำนาจเพียงกระหยิบมือ

ปัจจุบันความสำเร็จที่เห็นได้เป็นรูปธรรมได้ทั้งจากชุมชนที่มีการจัดการตนเอง จนเป็นที่มาของโครงการต่าง ๆ ของรัฐมากมาย ที่เห็นท้องถิ่นโดดเด่น และมีความสามารถ ดังตัวอย่าง OTOP นวัตวิถี เป็นโครงการได้จาก “ปัญญาปฏิบัติ” ที่เกิดในชุมชนท้องถิ่น ได้แบ่งบานงอกงามอยู่ทุกพื้นที่ของสังคมไทย จนทำให้โครงการนี้และอีกหลากหลายโครงการประสบความสำเร็จ คงปฏิเสธไม่ได้ว่า แนวทางการพัฒนาต่อไปโดยใช้ “วัฒนธรรมชุมชน” ที่เปรียบได้กับภูมิปัญญา และเป็นกลไกหนึ่งของกระบวนการพัฒนานั้น จะไม่ใช่ความเก่า ล้าหลัง ไร้อารยะ แต่เป็นการกลับมาเห็นคุณค่าจากประสบการณ์ ที่ได้เรียนรู้จากประวัติศาสตร์บนความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

ภาพที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนไทดำบ้านวังน้ำ (ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านวังน้ำ, 2561)

สรุป

ชาวไทดำบ้านวังน้ำ เป็นกลุ่มไทดำที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ อาหาร และเครื่องแต่งกายไว้ได้ นอกจากนี้กระบวนการชุมชน และภูมิปัญญาจาก “วิถีไทดำ” ได้สร้างประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชนและการมีรายได้จากผลผลิต รวมทั้งโอกาสและช่องทางในการพัฒนาศักยภาพ ท้องถิ่นจากการให้คนในชุมชนและนอกชุมชนให้หวนกลับมาเห็นคุณค่าของตนเองจากการไม่ทิ้งรากเหง้า และความภาคภูมิใจให้เป็นสินทรัพย์ที่จับต้องได้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่และมรดกของความเชื่อ ความศรัทธา ความดีงาม วิถีชุมชน สะท้อนได้จากสิ่งที่ชุมชนได้นำทุนชุมชนและทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง มาสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยการ “**ไม่ทำลาย และไม่สูญหาย**” จนเกิดแนวคิดซึ่งเป็นต้นแบบของความสำเร็จ

1) การที่ชุมชนมีผู้นำและแกนนำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีความเข้มแข็งและร่วมมือกัน ด้วยความรักและความเข้าใจ โดยการเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการชุมชน เป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะการเป็นผู้ถ่ายทอดและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความรักและศรัทธา ในการร่วมคิด ร่วมทำ

2) ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีคลองวังน้ำ คลองลาดตะลุง ที่เป็นแหล่งน้ำหลักของชุมชน อุปโภค-บริโภค ที่เป็นแหล่งอาหาร สร้างอาชีพโดยเฉพาะเกษตรกรรมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก

3) ชุมชนมีแหล่งเงินทุนที่อยู่ในหมู่บ้านและแหล่งทุนที่รัฐบาลสนับสนุนที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นมาจนเกิดความเข้มแข็ง

4) ชุมชนมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ หลอมรวมเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่ง มีจิตสำนึกสาธารณะ ที่เห็นได้จากงานบุญตามประเพณี เป็นประจำทุกปีสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษโดยประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์

5) ชุมชนมีวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลายและสามารถสืบทอด รักษาไว้มาอย่างยาวนานไม่ว่าจะเป็นอาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา อาชีพ ความเชื่อ และการละเล่น

บรรณานุกรม

พระมหามนตรี ขุนติศาโร. (2548, 9 มีนาคม). *หนังสือมูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย*. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้

จาก http://www.promma.ac.th/supaporn/unit5/p3_1_1.htm

มนู อุดมเวช. (2548, 9 มีนาคม). *การอพยพของชาวไทยดำ*. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก

<http://oknation.nationtv.tv/blog/Zongdam>

วิถีไทยดำ. (2561, 10 เมษายน). *ไทดำบ้านนาป่าหนาด*. [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก

<http://nawatwithi.com/วิถีไทดำ-บ้านนาป่าหนาด>

ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. (2561, 10 เมษายน). [เว็บไซต์]. เข้าถึงได้จาก

<https://khaoyoi-thaisongdam.com/>

สุธี จันทร์ศรี. (2548, 10 เมษายน). *ไทดำ: พลวัตวัฒนธรรม กับการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านดนตรี*.

เข้าถึงได้จาก <http://www.bsru.ac.th/identity/archives/3859>